

Els Argentona, Vallmoll i el Pedrós

JOSEP M. BENET I OLLÉ

1. INTRODUCCIÓ

El propòsit d'aquest article és donar a conèixer l'evolució de la nissaga dels Argentona, els quals deteniren el senyoratge sobre diversos béns situats dins l'actual Alt Camp, si bé com a feu per altres senyors, tal com veurem posteriorment.

L'estudi de la família vingué motivat pel més ampli que estem realitzant sobre la Baronia de Vallmoll,¹ dins l'àmbit de la qual els Argentona posseïren diversos feus de cavalleria. La recerca sobre l'evolució de la família ens portà a conèixer la seva relació amb el lloc del Pedrós, avui inclòs dins del terme de Vilabella, del qual detenien el senyoratge com a feu per l'arquebisbe de Tarragona.

Així doncs, en les ratlles que segueixen intentarem exposar, junt amb la seva genealogia, el règim sota el qual eren posseïts aquests béns i les estructures feudals que pesaven sobre els mateixos fins al moment en què la nissaga, com a tal, desapareix al final del segle xv.

1. La Baronia de Vallmoll estava formada per «...la vila y terme predits de Vallmoll y de tota la baronia, ço és, Bràffim, Nulles, Bellavista, Torrelles, Mas del Compte eo Miralcamp, terres, honors y possessions situades en dit terme y de totes les cavalleries y carlanies de dita baronia...». Capbreu de Vallmoll, 1564, AHAT, fons notarial parròquia de Vallmoll, caixa 23, núm. 99. Hem de tenir en compte, però, que Bràffim fou incorporada tardanament en aquest àmbit, concretament a principis del segle xv, quan fou adquirida de mans del bisbe de Barcelona per Gregori Burguès, novell baró de Vallmoll.

2. ELS ARGENTONA²

Tal com hem dit, al començament del segle XIV la família Argentona tenia sota el seu senyoratge el lloc del Pedrós, part integrant del terme de Vilabella, com a feu per l'Arquebisbat de Tarragona des del moment que l'arquebisbe Guillem de Rocabertí adquirí aquesta darrera vila de mans de Bernat de Centelles el 19 de gener del 1311. Bernat de Centelles, al seu torn, havia adquirit uns vuit anys abans la vila de mans de Guillem de Montcada, concretament el 26 de novembre del 1302.³ Cal notar, doncs, que fins aquest any de 1302, Vallmoll i Vilabella compartiren senyor en la persona dels Castellvell-Montcada.

No sabem si ja en aquesta data els Argentona detenien possessions dins del terme de Vallmoll, donada l'escassetat de documentació sobre la vila que d'aquesta època patim. Sortosament, els registres notariais elaborats a la parròquia de Vilabella s'han conservat de manera gairebé ininterrompuda des del començament del segle XIV, la qual cosa ens ha permès rastrejar la història de la família durant el segle XIV fins al moment en què, al final d'aquest mateix segle, puguem enllaçar-la amb la que ens és coneguda de Vallmoll.

El primer Argentona que coneixem relacionat amb el Pedrós és Berenguer d'Argentona, qui apareix en les successives preses de possessió dels nous arquebisbes de Tarragona durant la primera meitat d'aquest segle XIV, retent-los homenatge i jurament de fidelitat com a senyors seus que eren pels feus de Caserres i el Pedrós, ambdós compresos en aquest temps dins del terme de Vilabella.

La seva primera aparició és a l'1 de maig del 1311, prestant homenatge i jurament de fidelitat a l'arquebisbe Guillem de Rocabertí, el qual feia poc havia succeït Rodrigo Tello com a Metropolità, per la cavalleria que es diu de Vilabella.⁴ Malauradament, Guillem de Rocabertí sobrevisqué pocs anys al seu predecessor i al desembre del 1317 Berenguer d'Argentona hagué

2. Des d'aquí voldríem fer esment de l'obra de mossèn Ramon Pinyes, rector de Vallmoll, qui realitzà diversos treballs sobre la vila de Vallmoll. Segons reporta n'Antoni Gavalda i Torrents —*Quaderns de Vilaniu*, 22—, mossèn Pinyes publicà dos articles sobre les cavalleries del terme de Vallmoll a *La Crònica de Valls*, n. 1.522 de 25 d'agost de 1934, p. 3, i n. 1.523 d'1 de setembre de 1934, p. 1. Remetem a aquest article de Gavalda per conèixer a fons la seva vida i obra.

3. MORERA I LLAURODÓ, E., *Tarragona Cristiana*, Institut d'Estudis Tarraconenses Ramon Berenguer IV, 1982, volum IIIb, p. 219.

4. AHAT, «Llibre de la Corretja», doc. 74.

de tornar a prestar homenatge i jurament de fidelitat al seu nou senyor, l'arquebisbe Eiximenis de Luna.⁵

Aquesta segona aparició de Berenguer d'Argentona ens és explicada més generosament, donant-nos més informació sobre la instrumentació dels vincles vassallàtics en aquesta època. Hem de fer esment aquí que Berenguer d'Argentona apareix en companyia de molts altres cavallers o «miles», ocupats en satisfer l'obligació amb llur senyor pels feus que per ell tenien. Pel que fa a la contornada, podem esmentar, complimentant l'obligació envers llur senyor, Ramon de Tamarit pel feu de Rodonyà; Guillem de Valls i Dalmau de Montoliu per cavalleries al terme de Vilabella; Pere de Vilardida, senyor d'aquest lloc, feu del bisbe de Barcelona, pel feu d'Olzinelles, dins del terme de Rodonyà; Guillem de Santa Coloma, en nom de la seva esposa Alamanda de Castellví, per Perafort; etc.

Al desembre del 1317, Berenguer prestà homenatge i sagrament de fidelitat a l'arquebisbe pel feu de Caseres, dins del terme de Vilabella, sense que s'esmenti per res el lloc del Pedrós, encara que aquest també era detingut com el primer com a feu pel Metropolità. El document ens parla de la següent manera:

«Die sabbati, quarto idus decembris [1317], in dicto castro, Berengarius de Argentona prestitit homagium ut sequitur: Ego Berengarius de Argentona, miles, facio homagium et fidelitatis sacramentum vobis, domino Eximino, Dei gratia archiepiscopo Tarracone, et successoribus vestris et ecclesie Tarracone per feudo de Caseres, termini de Vilabela, et iuro que, ab hac hora in antea, ero fidelis vobis et succesoribus vestris et ecclesie Tarracone de corpore et membris vestris et de omni honore vestri et possessionibus vestris et ecclesie Tarracone sine dolo aliquo et falsitate. Sic me Deus adiuvet et hec Sancta Quator Dei Evangelia coram me posita et corporaliter a me tacta...».

Poc després, a 13 de gener del 1322, l'arquebisbe demanà a Berenguer la «potestatem» sobre la casa o fortalesa del Pedrós, la qual cosa implicava un procés de reconeixement al senyor eminent per part del vassall de la condició de feu tingut per ell del bé en qüestió. La forma de la petició és del tenor següent:

«...cum nos de domo et fortitudine del Pedros quam per nobis tenetis in feudum velimus recipere potestatem, nos, per presentes, requirimus ac vobis dicimus et mandamus... infra

5. AHAT, «Llibre de la Corretja», doc. 77.

.x. dies a receptione seu presentatione presentium numerandos nobis vel Bernardi Martini, baiulo nostro de Vilabella, quem ad dictam potestatem accipiendam auctoritate presentium constituimus seu etiam deputamus, de dicta domo et fortitudine plenarie potestatem tradatis...»

La prestació de la «potestas» veu el seu fonament legal, quant a la forma, en les «Commemoracions de Pere Albert», o recull consuetudinari sobre les relacions entre senyors i vassalls elaborat per Pere Albert, canonge barceloní, al segle XIII.⁶ Quan Pere Albert parla de «En qual manera deu ésser dada poçtat», textualment trobem escrit:

«Si demandada serà per lo senyor postat al vasal, de son castel, sia dada en aquesta manera: lo vasal, tretes del castel e de son terme totes ses coses, sens tota retencion e sen contradicción, deliurarà el castel a son senyor, e entran lo senyor o altre per el en la força del dit castel, farà puyar al cap de la torra ·II· o ·III· hòmens seus ho quals que·s vuyla, qui a grans veus cridaren et nomenaran lo nom del senyor; e adons lo vasal exirà de tot lo castel et del terme, que no deu aquí romandre sinó aytant con lo senyor espressament volrà, o si no és en propri alou del vasal, si l'aurà e·l terme del castel. En altre manera, tant cel vasal romandrà e·l terme del castel, no és entès que aya donada poçtat, e romandrà baare, segons costum de Catalunya, tant com alongarà donar plena poçtat.»

Les exigències de la prestació de la «postat» devien ser bastant feixugues per l'obligat a satisfer-la, car implicava tot el que veiem enumerat en el text anterior. En aquest exemple concret que estàvem tractant, Berenguer d'Argentona s'apressa a comparèixer davant del seu senyor tot demanant-li la gràcia de revocació d'aital exigència, a la qual s'avé l'arquebisbe a precís de Guillem de Cervelló. Berenguer, finalment, prestà homenatge complet pels llocs del Pedrós i Caseres el 27 de gener del 1322. De fet, hauríem d'entendre que tot aquest procés degué ésser motivat per la recança de Berenguer d'Argentona a l'hora de reconèixer la naturalesa feudal de la seva possessió, recança que obligaria l'arquebisbe a fer les gestions oportunes per tal de deixar les coses al seu lloc.

Durant el mateix procés de prestacions d'homenatge i sagrament de fidelitat apareix una altra reclamació de «potestatem», aquesta vegada a Gaufret de Tamarit, fill i hereu de Ramon de Tamarit,

6. *Usatges de Barcelona i Commemoracions de Pere Albert*, edició ROVIRA I ERMENGOL, J., Barcelona, Ed. Barcino, 1933.

recentment finat, i de Ramona, pel feu de Rodonyà. Se li requereix que doni potestat del castell al batlle de Vilabella com a representant de l'arquebisbe, senyor d'aquest lloc. Ramona té els béns pel dret de dot i esponsalici.

En aquesta ocasió la reclamació de «postat» es manté, encara que alleujant-la de les seves implicacions més gravoses. Es concedeix al de Tamarit que durant la prestació de potestat no hagi de treure les seves possessions de dins del feu, que la seva mare no hagi d'abandonar la seva residència i poder-ho fer moderant les despeses de l'acció:

«concedimus quod durante potestate possit retinere res suas in dicto castro et eius termino et etiam quod ipsa [Ramona] possit remanere interim in aliqua domo dicti castri, etiam quod solum teneatis duos homines ad custodiam dicti castri et cum moderatis expensis...»

L'arquebisbe Eiximenis permutà l'Arquebisbat de Tarragona pel de Toledo amb l'infant Joan, fill de Jaume II, qui passà a ser el nou Metropolità de Tarragona, el qual negoci fou confirmat l'1 de setembre del 1327 pel Papa. Amb l'assumpció del nou arquebisbe tornen a activar-se els processos acostumats de presa de possessió i de prestacions d'homenatges i juraments de fidelitat per part dels vasalls.

Berenguer d'Argentona, el dilluns 28 de novembre del 1328, torna a prestar jurament de fidelitat i homenatge al seu nou senyor pels feus de Caseres i el Pedrós, ambdós integrants de la quadra de Vilabella.

Una nota de la qual desconeixem la referència documental,⁷ ens diu que Arnau Sescomes, arquebisbe de Tarragona, l'1 de març del 1334 concedí el senyoratge del Pedrós a Berenguer d'Argentona. Si consideréssim aquesta data segons els anys de l'Encarnació podríem suposar que, segons el còmput actual, correspondria a l'1 de març, però del 1335, i això ens dóna peu a suposar que realment el que es portà a terme en aquesta data fou l'investiment del feu a Berenguer d'Argentona per part de l'arquebisbe en ocasió de la presa de possessió d'aquest darrer després de la mort del seu predecessor en la Seu, Joan d'Aragó, germà del rei Jaume II. Emili Morera⁸ posa la data de la mort de l'arquebisbe Joan d'Aragó en

7. AGUADE I SORDÉ, J., *Vilabella, història i vida d'un poble*, I.E.V./Estudis Comarcals, núm. 6, p. 200.

8. MORERA I LLAURADÓ, E., *Tarragona Cristiana*, op. cit., vol. IIb, p. 796.

el 19 d'agost del 1334 i el 27 de novembre del mateix any Arnau Sescomes havia rebut el pali i fet la seva entrada pública a la ciutat de Tarragona. Com és conegut, i tal com hem anat veient, la presa de possessió d'un senyor implicava la prestació d'homenatges i juraments de fidelitat per part dels seus feudataris, els quals eren investits dels feus per llur nou senyor, la qual cosa és la que segurament vol recollir el document.

De l'època en què Berenguer d'Argentona era present en aquest món ens ha romàs un document, atorgat al setembre del 1316,⁹ el qual ens informa, presumptament, de l'existència d'afocaments a la nostra contrada. En aquesta acta s'hi plasma que Berenguer d'Argentona, senyor del Pedrós, intenta recuperar uns homes residents en aquest lloc, els quals s'havien traslladat a Vilabella. L'obligació d'afocament seria l'únic que permetria Berenguer d'Argentona reclamar la tornada d'aquests homes. Veiem el document:

«Noverint universi quod anno domini M CCC [XVI], videlicet, dominica que fuit II idus septembris, in presencia mei, Jacobi Aquilonis, notarii, et testium infrascriptum, Andreas de Episcopali, nuncius Berengarii de Argentona del Petroso, constitutus in platea de Vilabella obtulit quadam literam papiream... in dorso sigillo cereo sigillatam et per me legi fecit Berengario Torrela et Raimundo Cebater et Raimundo Monsarrati dicti loci dez Pedros... sequitur continente: De mi, en Berenguer de Argentona, als amats en Berenguer Torrela, en Pere Robio, en Pere Benet, en Guillem Monsarrat, en Ramon Çabater, en Ramon Monsarrat: Saluts heyau Nos en mananvos que vosaltres que tornets al loc dez Padrós per fer foch e estada continuament axí com sots tenguts ne acostumat avets de fer dins spay de X dies après la receptió de la present, e aço no alonguets d'aquí... e aquesta anats per primera e per segona e per tercera e peremptòriament en altra manera enantarem contra vostres béns si aço no fayets posant al mig justícia...»

De fet, sembla que, a part de la lluita legal, aparegué també la física ja que, un mes després, es confeccionà un altre document en el qual Berenguer d'Argentona deia que els reclamats es queixaven que ell «...los menassàs al cors a tolre, que ara no-ls menassa ne-ls més aguayt d'òmens de peu ne de cavall e com diguen que lo dit Berenguer de Argentona isqué del Pedrós per fer mal als dits hòmens

9. AHAT, fons notarial parròquia de Vilabella, caixa 1, núm. 2.

dix que nou féu mas per tal com los hòmens de Vilabella diu que li menassaren a cremar e a fer mal. Açò és aparelat de mostrar en aytant com lo senyor Peborde de Tarragona tramès letra y manament que los dits hòmens de Vilabella no fassen mal al dit Berenguer de Argentona ne a res del seu...». El document és prou eloqüent per si sol.

Berenguer d'Argentona al 1324 estava casat amb Elicsendis i, a part del seu domini del Pedrós, detenia altres feus dins del terme de Vilabella. Tal com acostuma a passar en aquesta època, l'esquema de l'estructura feudal és complicat, ja que inclou una superposició de diferents estrats jerarquitcats i aquest cas no n'és l'excepció. En aquest any de 1324, ell i la seva esposa venen i concedeixen al venerable Romeu de Tamarit, des del dia de la confecció de l'acta fins al proper dia de Sant Lluç Evangelista, i des d'aquesta festa durant dos anys més, pel preu de 540 sous de tern, la meitat del seu molí situat a la riba del Gaià, a la milícia de Bernat de Castellvell, i també unes terres adjuntes, salvant el domini de Bernat de Castellvell i el cens que li fan els Argentona. Segons aquesta nota, els Argentona detenien béns dins de la cavalleria de Bernat de Castellvell, la qual ens suggereix una gradació de cinc estrats de domini sobre aquest molí i aquestes terres. Efectivament, el senyor eminent de Vilabella era, des del 1311, l'arquebisbe de Tarragona però aquest tenia la vila infeudada al seu castlà, en aquests dies membre de la família dels Castellvell. En aquesta època, el terme de Vilabella estava fragmentat en una sèrie de cavalleries o «militiae», les quals es devien tenir pel castlà de Vilabella o, en tot cas, directament per l'arquebisbe de Tarragona, si és que no eren alou propi del detenedor. Doncs bé, en aquest cas, els Argentona tenien els béns dels quals parlem per un d'aquests detentors de cavalleries, suposant encara un esgraó més entre aquests i els pagesos, els quals havien de nodrir tota aquesta estructura sobreposada damunt d'ells.

De Berenguer d'Argentona i d'Elicsenda ens són coneguts diversos fills. Sabem que Guillemó, successor del seu pare en el senyoratge del Pedrós, era ja en aquest món el 1324. Uns anys més tard, la documentació ens parla de Pericó, qui tenia al 1335 una edat compresa entre els divuit i els vint-i-cinc anys.

Uns anys després, a 20 de febrer del 1348, trobem mencionada una filla de Berenguer i Elicsendis, Elvira, la qual havia estat desposada per Berenguer de Puig Gros.¹⁰ En aquests dies, els

10. *Monte Maiore* al document.

Argentona no devien estar en una desofegada situació econòmica, ja que, no veient-se capaços de satisfer 2.000 dels 3.000 sous de dot promesos en ocasió d'aquest matrimoni, han d'assignar al seu gendre les rendes que obtenien d'un lloc anomenat «Madriguera».

També sobre aquesta darrera data ens apareix un altre fill del fecund matrimoni: Galceran d'Argentona. Aquest, al juny del 1348, segurament veient el perill que comportava la coexistència amb la tristament famosa epidèmia de la pesta negra, atorgà el seu testament, on apareixen com a testimonis Pere i Huguet d'Argentona, germans seus. A mitjan segle, Galceran residia a Vilabella i apareix en innumbrables actes comerciant amb blat i altres grans. Podem assegurar això mercès a uns reconeixements de deutes fets a Galceran d'Argentona, germà de Guillem, entre les clàusules dels quals n'hi ha una sempre present, per la qual els deutors s'obliguen a moldre el seu gra, mentre durí el dèbit, al molí que posseeix Guillem d'Argentona tocant al riu Gaià.

Berenguer d'Argentona apareix a la documentació com a senyor del Pedrós almenys fins a l'estiu del 1348. Podem assegurar que a 26 d'agost del 1349 ja havia traspassat, la qual cosa ens suggereix la seva caiguda sota els estralls causats per la pesta del 1348.

Tal com hem dit en ratlles anteriors, l'hereu de Berenguer fou el seu fill Guillem, casat ja al 1349 amb Blanca. La seva darrera aparició a la documentació com a senyor del Pedrós data del 26 d'agost del 1383.

Al setembre del 1379,¹¹ Guillem apareix reconeixent la rebuda d'una quantitat de blat que se li devia per un establiment que féu junt amb la seva esposa Blanca. Al final del document, Guillem fa el seu «signum mei, Guillelmi de Argentona, qui hec laudo, concedo et firmo». El mateix any apareix Jaume Vinader actuant també, en certa manera, com a senyor del Pedrós, si bé extralimitant-se en les seves atribucions. Concretament, el 22 de juliol el batlle de Vilabella li presentà una lletra, procedent de l'arquebisbat, mitjançant la qual Berenguer de Sant Dionís, llicenciat «in decretis», ardiaca de Sant Fructuós i regent de la Cúria d'Apel·lacions del Temporal pel reverendíssim senyor Patriarca d'Antioquia i administrador de l'Església, li mana que als sis dies de la presentació de la present comparegui davant d'ell a Constantí per tractar de l'apel·lació feta per Pere Escofet del Pedrós a aquesta cúria sobre una pena imposada per Jaume Vinader i d'altres opressions que Jaume li féu,

11. AHAT, fons notarial parròquia de Vilabella, caixa 4, núm. 24.

així com de la prestació d'homenatge i fidelitat a la qual no estava obligat.

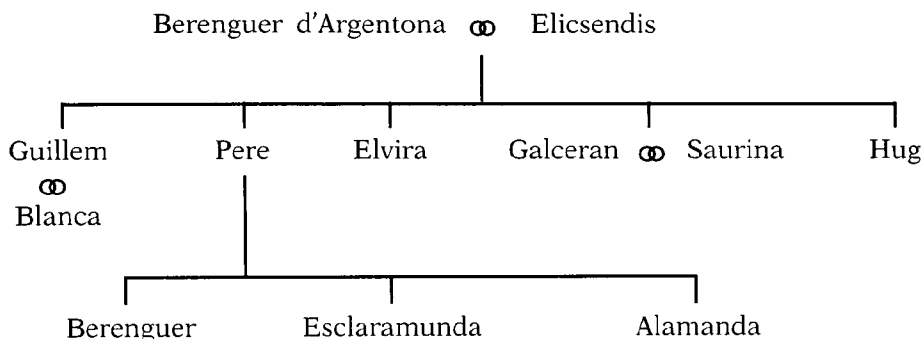
De moment, aquí sembla que se'ns trenca la continuïtat, atès que al final d'octubre del 1394 apareixen com a senyors del Pedrós el matrimoni format per aquest Jaume Vinader i per Saurina d'Argentona, al maig del 1401 habitants a Nulles. La coexistència al 1379 de Guillem d'Argentona i Jaume Vinader en el senyoratge del Pedrós i el fet que Jaume aparegui maridat amb una Argentona ens podria fer suposar que Saurina fos filla de Guillem, i Jaume, per tant, el gendre. Era costum en aquell temps, i també posteriorment, que l'enllaç d'un baró amb una dona d'una nissaga més alta que la seva impliqués per a aquest la pèrdua de la capacitat de transmetre el seu cognom als seus descendents, cosa que segurament passà aquí. Del matrimoni ens són coneguts dos fills: Bertomeu, maridat a l'octubre del 1402 amb Francisca, i Elionor, casada amb Pere Labia. Bertomeu, anomenat Vinader alies d'Argentona i altres cops senzillament Bertomeu d'Argentona, recollí l'heretatge dels Argentona del Pedrós a través de la seva mare, de la qual ens és desconeguda, malauradament, l'ascendència concreta. El 27 de novembre del 1398, en vida dels seus pares, Bertomeu d'Argentona, que ja sortia mencionat al 1368, apareix també com a senyor del Pedrós. Degué ésser el darrer dels Argentona que detingué els feus de Vilabella, car al 1414 es parla d'ell com «*olim dominus castris del Pedros, nunc vero habitator ville de Vallibus*». De fet, per algun motiu que desconeixem, al 26 d'agost del 1410¹² el senyor del Pedrós ja no és un Argentona, sinó un Montoliu. En aquesta data el batlle del Pedrós és «*...venerabili Arnaldo Aliya, regenti bajulia dicti loci per honorabile Guillelmo Raymundi de Monteolivo, domicello, domino dicti loci [del Pedrós]...*». Guillem Ramon de Montoliu, maridat amb Blanca, era el senyor de Renau i, a més, posseïa drets a Bràfim, Vallmoll i Vilabella, derivats bàsicament de la tinença de cavalleries dins d'aquests termes.

Altres membres de la família residien a Valls. El 16 de juliol del 1370 trobem Galceran d'Argentona, *domicellus* de Valls maridat amb Saurina, atorgant testament i deixant com a hereu universal seu a l'orde del Carmel de Valls. Com a hipòtesi, podríem suggerir que l'esgrao trenca quant a la successió del qual parlàvem abans també podria solucionar-se acceptant que Guillem d'Argentona morí sense successió i que l'herència pervingué a una hipotètica filla del seu germà Galceran, la qual portaria el nom de la seva mare Saurina

12. AHAT, fons notarial parròquia de Vilabella, caixa 6, núm. 33.

i s'hauria maridat amb Jaume Vinader, essent els pares, per tant, de Bertomeu d'Argentona. Ara bé, no tenim cap dada que suporti ni aquesta hipòtesi, ni tampoc l'anterior, excepte una semblança de noms, insuficient per fer ferma aquesta suposició nostra. A més, tenim en contra de la hipòtesi el mateix text del testament, on no es fa cap menció de descendents del matrimoni format per Galceran i Saurina.

Enllaçant les dades fins ara trobades podríem bastir el següent arbre de l'evolució de la família durant el segle XIV:

Com a nota curiosa, podem citar un document¹³ que conté respostes d'abats, nobles i cavallers sobre l'anar a Sardenya a guerrear, on estava el rei, malauradament sense data, en el qual surt un Galceran d'Argentona que segurament podríem identificar amb el de l'esquema. Respon a la qüestió dient que no hi podia anar, ja que havia tornat un germà seu de Sardenya molt malalt i, a causa d'això, havia de sostenir grans despeses. A més, no li agradava el mar i, per si aquests motius no eren suficients, adduïa que en un altre viatge fet pel seu pare, aquest no havia estat ben recompensat. Val a dir que la resta d'interrogats de la contrada defugiren igualment l'anada a l'illa. Així, Arnau de Llobets de Vallmoll respon que no hi va, ja que el mar li fa mal i el mareja. El senyor del Rourell, Plegamans, també defuig el viatge.

Ja centrant-nos en la branca dels Argentona detentora de béns dins de l'àmbit de la Baronia de Vallmoll, hem de dir que el membre més antic de la família que coneixem relacionat amb la vila és un personatge anomenat «Argentona», el nom ens és desconegut, qui a 26 de juliol del 1234¹⁴ actuava com a batlle de Vallmoll i Puigtinyós per «domine Comitise», Garsenda de Provença, vídua des del 1229

13. ACA, CODOIN, vol. XLIV, *Cartes diplomàtiques d'Alfons el Benigne*.

14. AHNM, còdex 1.193, p. 547.

de Guillem de Montcada. Poc després, a 20 de març de 1255, Guillem d'Argentona, possiblement el mateix que l'anteriorment citat, actuava com a batlle de Gastó de Montcada, vescomte del Bearn, en el Camp de Tarragona, s'entén en els llocs on Gastó hi detenia el seu senyoratge. Poc abans, a 28 de setembre del 1250, en un testament atorgat a Vallmoll per Ramon de Fortuny,¹⁵ apareixen com a testimonis G. d'Argentona, segurament el Guillem esmentat anteriorment, fill d'A. d'Argentona.

Hem d'esperar un segle per trobar més referències de la família en relació a Vallmoll. Ariol d'Argentona, resident «in loco de Valli Molli», ens apareix el 8 de febrer del 1363, i poc després, el 27 d'agost del 1375, la documentació ens aporta el nom de Guillem, relacionat també amb la vila. Uns anys més tard, a finals del 1398, és Gelabert d'Argentona, fill de Guillem,¹⁶ el que té terres dins del terme de Vallmol, junt al torrent, de les quals percep únicament censos, mentre que la resta de drets són en mans del comte de Cardona, llavors senyor de Vallmoll. Gelabert deté aquesta posició almenys fins a l'octubre del 1402, data en la qual es manifesta que una terra situada al terme i horta de Vallmoll, tocant al camí que va a Tarragona, amb el rec d'Argentona i amb Berenguer Cerdà, es té per Gelabert d'Argentona sota cens de 16 sous, pertanyent la resta de drets al comte de Cardona, signant l'acta de transmissió de la finca per raó del terç i altres drets pertocants al comte el seu batlle a Vallmoll, B. Llorenç. El problema resideix, ara per ara, en que no sabem lligar aquest Gelabert amb els Argentona del Pedrós que apareixen a l'esquema anterior, la qual cosa ens fa pensar en l'existència de dues branques paral·leles, o tres si comptem els residents a Valls, dins la família. Apareix un Gelabert d'Argentona a la documentació, allà per l'any 1426, actuant com a «scutifer» d'Antoni de Luna, possiblement el mateix.

15. AHNM, còdex 1.193, p. 199.

16. Al llibre de Carreras Candi, *Lo castell de Burriach*, s'afirma que, almenys des del 1305, una branca dels Argentona detenia la castlania d'aquest castell, situat al Vallès. En aquest any el castlà era Guillem d'Argentona. El fill d'aquest, Guillem d'Argentona el jove, heretà la castlania el 1358.

Afirma Carreras Candi que aquest darrer Guillem serví el rei d'Aragó en diverses campanyes i li fixà residència a Vallbona. Al 1382 tenia un fill anomenat Gelabert i sembla que li pertocava la castlania de Tamarit. Sobre el 1380, Joan I li encomanà la guarda i defensa dels llocs de Manresa, Bages i Moià.

És aquesta la possible ascendència de la branca que detenia les cavalleries a Vallmoll? De fet, no quadra amb la branca dels senyors del Pedrós, però sí que explicaria l'aparició a final del segle XIV d'un Gelabert d'Argentona possessor d'aquestes propietats.

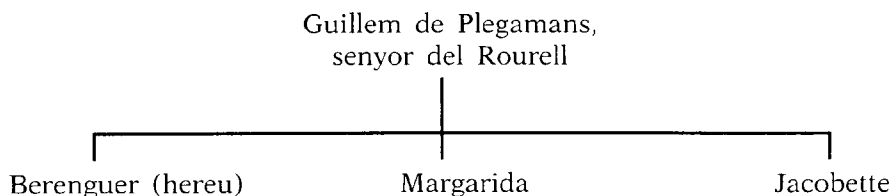
La referència està extreta de: *Els Castells Catalans*, vol. I, p. 625, Rafael Dalmau Editor, 2a edició, Barcelona, 1990.

Tenim indicis al segle xv que ens confirmen que certs membres de la família dels Argentona vivien a la vila de Vallmoll, al «vico den Argentona», mentre que possiblement altres de la mateixa nissaga habitaven a Valls. Aquest «vicus» és anomenat altres vegades el «carrer que no passa», avui dia carrer del Roser.

El 19 de gener del 1408, els detentors dels feus eren Isabel d'Argentona i el seu fill Ramon, els quals fan en aquesta data un establiment a la partida dels Vernets, a la cavalleria que abans havia estat d'en Pugades. El fet de trobar actuant conjuntament a la mare amb el seu fill ens suggereix que aquesta segurament era vídua, encara que malauradament no sabem de qui. Desconeixem doncs, ara per ara, el nom del progenitor de Ramon d'Argentona. Una primera ullada a la documentació suggeriria que aquest fou el Gelabert d'Argentona que apareix pocs anys abans, al 1398. Ara bé, tal com hem pogut veure unes ratlles més amunt, al 1426 apareix un Argentona anomenat així i, si és la mateixa persona que el Gelabert del 1398, no és gaire normal que la seva suposada esposa i fill actuïn sense ell de la manera com ho fan. De totes maneres, podria ser que els dos Gelaberts fossin diferents membres de la família i, fins i tot, pare i fill, el primer pare de Ramon i espòs de Isabel, i el segon, potser, germà de Ramon i fill de Gelabert. Dissortadament, no estem encara en condicions d'aclarir aquest punt amb la llum que voldríem.

Uns anys després, el 26 d'abril de 1423, el senyor del Rourell, Guillem de Plegamans atorgà testament,¹⁷ afectat de malaltia greu. Aquest document ens informa sobre la genealogia dels Argentona, amb els quals l'unia una relació de parentiu important.

Al seu testament Guillem de Plegamans fa una deixa de 15 sous a cada un dels seus néts: Joan d'Argentona, Margarida i Beatriu, el que indica que alguna de les seves filles s'havia d'haver casat amb un Argentona. La família de Guillem de Plegamans esmentada al testament és la següent:

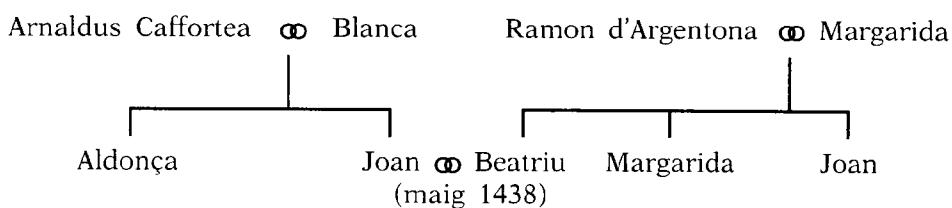

17. AHAT, fons notarial parròquia de Vallmoll, caixa 4, núm. 18.

A la mateixa època trobem una Margarida casada amb Ramon d'Argentona, el qual matrimoni té tres fills anomenats igual que els néts que esmenta Guillem de Plegamans al seu testament. Tot això ens porta a la conclusió que Ramon desposà efectivament a Margarida, filla del senyor del Rourell. La conclusió ve reforçada pel fet que en molts actes notariais elaborats a Vallmoll trobem actuant conjuntament a Berenguer de Plegamans i a Ramon d'Argentona, cunyats entre ells. Els dos també seran els marmessors del testament a què ens estem referint, mercès al qual Ramon rep un llegat de 20 sous del seu sogre.

Uns anys després, al 1438, es fermà el compromís matrimonial entre l'hereu dels Saffortea, Joan, i Beatriu, filla de Ramon d'Argentona i de Margarida, havent-se de celebrar l'enllaç durant el maig de dit any.¹⁸ El dot es fixà en 4.000 sous més 2.000 sous d'augment.

Així, doncs, podríem dibuixar el següent esquema:

Troblem Ramon d'Argentona prestant sacrament i homenatge de mans i de boca al seu senyor, el baró de Vallmoll Berenguer de Montpalau, el 10 de gener del 1445, junt amb Salvador Rossell, qui representava a Blasc de Castellet. Ho fan els dos per raó dels feus que tenen per la Baronia de Vallmoll i això origina un problema nou, ja que de moment no podem situar enlloc aquest Blasc de Castellet. El motiu de l'acte degué ser segurament l'inici dels temps en què Berenguer de Montpalau exercirà el seu senyoratge sobre la vila de Vallmoll, mercès al seu enllaç amb Francisquina, filla de Ramon de Burguès, celebrat al 1441, atès que Ramon d'Argentona ja detenia amb anterioritat els feus de Vallmoll. La hipòtesi es veu reforçada pel fet que Ramon de Tamarit, detenidor d'una cavalleria situada al nord de l'actual terme de Vallmoll, també fou requerit de prestar sacrament i homenatge pels feus que detenia pel baró de Vallmoll, encara que sabem que al 1424 ja havia estat investit dels seus feus per Gregori Burgués, aleshores baró de Vallmoll.

18. AHCV, secció notaris, Bernat Català, *Liber Nuptiarum*, 1435-1457.

El document¹⁹ ens explica així l'acte celebrat:

«Quod nos, Salvator Rosell, procurator predictus nobilis Blasquo de Castellet, dicto nomine, et Raymundus de Argentona, domicellus Vallismollis, prestamus sacramentum et homagium ore et manibus per hiis fedibus quod tenemus et possidemus in termino dicti castri Vallismollis vobis, honorabile Berengario de Mont Palau, milite... Quod per predictis erimus legales et fideles et faciemus servicium...»

Ramon d'Argentona atorgà testament l'11 de gener del 1447,²⁰ on se'ns diu que estava domiciliat a Vallmoll. Escollí com a marmessors el seu gendre Joan Safortesa i el seu cunyat Berenguer de Plegamans. En aquest instrument anomenava hereu universal seu a son fill Joan i, si aquest no el pogués heretar o no deixés hereus, llavors els seus béns pervindrien a Beatriu, la filla seva desposada amb Joan Safortesa. Al seu testament Ramon parla de dues nétes seves, Francesca i Aldonça, sense donar-ne la filiació, encara que, per la semblança del nom d'Aldonça amb el de la germana de Joan Çafortesa, espòs de Beatriu, podríem conjecturar que almenys una d'aquestes nétes de Ramon seria filla de Joan i Beatriu.

Margarida, la seva esposa, el sobrevisqué i d'ella sabem que atorgà dues vegades testament, la primera el 8 de març del 1436 i la segona el 1462. En aquest segon testament Margarida anomenava hereu universal el seu nét Ramon i en cas que aquest morís sense fills l'herència correspondria a la seva mare Elionor, esposa del seu fill i hereu Joan d'Argentona.

Ramon d'Argentona, l'espòs de Margarida, apareix alguna vegada amb Bertomeu d'Argentona. Aquest Bertomeu sembla que era l'antic senyor del Pedrós al qual ja ens hem referit abans, encara que, si era el mateix, ara, al juliol del 1425 que se'ns diu residia a Vallmoll, devia rondar els setanta-cinc anys d'edat. El 19 d'aquest mes es porta a terme el segon enllaç d'Elionor, filla seva i de Francina, amb Miquel de la Garola, *scutifer* de Gregori Burguès. Del document del casament podem extreure que Elionor s'havia maridat en primeres núpcies amb Bernat Salbà, donzell de Valls, ja difunt, i que tenia un germà prevere anomenat Manel d'Argentona, a qui trobem al desembre del 1464 com a beneficiat del benefici de Sant Jaume a l'església major de Valls.

Tornant al fil de la successió de les cavalleries, poc després de la data en què Ramon atorgà testament trobem ja el seu fill Joan

19. AHAT, fons notarial parròquia de Vallmoll, caixa 4, núm. 18.

20. AHAT, fons notarial parròquia de Vallmoll, caixa 4, núm. 18.

d'Argentona com a nou possessor de les terres de la cavalleria. Joan es maridà amb Elionor, de la qual malauradament desconeixem la seva filiació, amb qui engendrà el seu successor Ramon. Joan continuà detenint aquesta posició almenys fins al novembre del 1469, darrera data en què apareix mencionat a la documentació. Per cert, que en aquest any Joan d'Argentona ja no residia a Vallmoll, sinó que, junt amb la seva esposa, havia anat a cercar morada a l'Espluga de Francolí. Joan degué traspasar entre el setembre de 1469 i el febrer del 1471, car en aquesta darrera data en un document al referir-se al detenedor d'un cens degut per una terra a la cavalleria dels Argentona, tocant al rec d'Argentona i al camí del molí, apareix ja el seu fill Ramon.

De fet, els béns dels Argentona pervingueren a Elionor, la vídua de Joan i mare de Ramon, per la raó que aquests béns constituïen la garantia oferta per Joan per assegurar el dot aportat per Elionor en ocasió del seu enllaç matrimonial i l'escreix assignat per Joan a la seva esposa. A l'agost del 1471, possiblement havent traspassat ja Joan, Elionor, conjuntament amb el seu fill Ramon, signa la venda d'una finca situada a l'horta de Vallmoll, tocant al rec d'Argentona i el camí de Tarragona,²¹ apareixent aquest segurament com a hereu designat al testament del seu pare.

Ramon d'Argentona va apareixent en actes relacionats amb transaccions fetes de terres de les cavalleries de Vallmoll fins a l'abril del 1477. A partir d'aquesta data ja no sabem res més d'ell. Des d'aquest moment entrem ja en el darrer tram del període en el qual els Argentona detentaren les «cavalleries» de Vallmoll. Efectivament, el darrer membre que trobarem dels Argentona serà la seva mare Elionor d'Argentona, la qual el 1489 féu el seu compliment pasqual a l'església de Vallmoll. La darrera notícia seva ens apareix en una venda d'una terra del 12 d'octubre del 1489, en la qual es fa constar la seva residència a l'Espluga de Francolí.

Al maig del 1485 sabem que Ramon d'Argentona, fill d'Elionor i de Joan, ja havia traspassat, deixant com a hereva universal la seva mare. Aquesta, vinculada ja amb l'Espluga de Francolí, al 12

21. AHAT, fons notarial parròquia de Vallmoll, caixa 1, núm. 6. El 29 d'agost del 1471 «...Alionor, uxor venerabilis Johannis Dargentona, olim abitatric loci Vallismollis, nunc vero Alespluga, tenens et possidens omnia bona dicti viri mei per dotis mea et aliis iuribus meis, et Raymundus Dargentona, dictorum coniugum filius...» per socórrer necessitats seves venen una terra a l'horta de Vallmoll, tocant al camí que va a Tarragona, amb el rec d'Argentona, el qual es tindrà per ells a cens de 15 sous. Berenguer de Montpalau, baró de Vallmoll, hi obtindrà el terç, fadiga de 30 dies i tot ple domini. Al final «Signa nostrorum Elionoris et Raymundi Dargentona predictorum qui hec laudamus et firmamus».

de maig del 1485 vengué la casa que els Argentona havien tingut durant tant de temps al «vico den Argentona» a Vallmoll a Arnau Gili i a Constança, matrimoni de la vila, per 25 lliures.²²

Poc temps de vida li quedava a la darrera dipositària dels béns dels Argentona com a vídua de Joan, últim representant de la nissaga que detingué les cavalleries dins la Baronia, ja que degué finir a les acaballes del 1489 o durant la primera meitat del 1490. El motiu pel qual la parella passà a residir a l'Espluga de Francolí ens és totalment desconegut.²³ De totes maneres, en aquesta vila Elionor establí lligams amb la família Lordat, resident també al mateix lloc, encara que no sabem clarament quins. Es casà, ja vídua de Joan d'Argentona, amb algun membre de la família, o fou algun dels seus fills qui portà a terme l'enllaç? El fet és que el 17 d'octubre del 1490 ja havia traspasat, anomenant hereva seva universal Elionor Lordada, a qui trobem en aquesta data fent establiments en terres de la seva cavalleria de Vallmoll, anomenant-se ella mateixa hereva universal de la difunta Elionor d'Argentona. A partir d'aquest moment seran els Lordat o Llordat els detentors de les cavalleries en qüestió, posició en la qual els trobarem durant bona part del segle XVI.

Sabem que vint-i-cinc anys després de la seva mort, l'ànima de la darrera dels Argentona encara era motiu de cura per part de la senyora Lordat. El procurador de la comunitat de preveres de l'Espluga de Francolí, escollit per Sant Joan de juny del 1514, entre les quantitats ingressades per raó del seu càrrec, reconeixia

*«...que ha rebut cinc liures, les quals ha donades la Senyora Lordat a la comunitat per les quals esmersades de la pensió se an a dir cinc misses per taula de rèquiem quiscun any en lo altar de la Verge Maria per ànima de la Senyora Argentona quondam».*²⁴

Al 1487, en vida encara de la darrera dels Argentona, al mateix lloc el procurador d'aquell any posava com a rebudes d'ella cinc lliures per a dir anualment cinc misses per taula «en la manera de les misses de mossèn Pere Vives...».

El rastre dels Argentona a l'Espluga de Francolí tardà encara un cert temps a desaparèixer, a pesar que cap membre de la nissaga

22. AHAT, fons notarial parròquia de Vilabella, caixa 19, núm. 121.

23. Malauradament, molta part de la documentació de l'Espluga de Francolí que tant ens hauria ajudat a l'hora de satisfer la nostra curiositat ja només existeix en el nostre desig de consultar-la.

24. APEF, núm. 1, «Llibre II del Teocasi», 1449-1619.

existís. A mitjan segle XVI, el seu nom roman encara a la toponímia de l'Espluga: al capbreu de l'Espluga de Francolí²⁵ hi apareix una confessió feta el 22 d'agost del 1558, en la qual la finca capbrevada, situada a la partida «lo pas d'en Gili», limita amb la «devesa d'en Argentona», la qual «*te-la per avuy la senyora dona Eleonor de Lordat*».

Les cavalleries detingudes pels Argentona dins del terme de Vallmoll eren dues, amb un règim ben diferent de tinença d'una respecte a l'altra.

La primera és l'anomenada pròpiament d'Argentona, la qual estava formada per terres situades al sud de la vila de Vallmoll, compreses entre el torrent i l'actual carretera que va de Vallmoll a la Masó. Hem de tenir en compte que, encara avui, part d'aquest territori és anomenat la partida dels «Censals de l'Argentona» o «l'Argentona». Així mateix, el rec que nodreix d'aigua aquestes terres també és anomenat el rec de l'Argentona.

Els fruits que hi percebien els Argentona, i després els seus successors, eren únicament censos monetaris d'import i data de satisfacció variables. També obtenien l'import de les entrades dels establiments emfitèutics fets per ells mateixos en aquestes terres. El baró de Vallmoll, com a senyor eminent d'aquest feu, s'hi reservava el terç sobre les transaccions de les finques, els drets de fadiga, tasca i tota altra plena dominació.

La segona cavalleria que detenien dins del terme de Vallmoll segurament havia estat adquirida de la família Pugades, no sabem amb quin títol ni quan. De fet, els actes referits a aquesta cavalleria sempre es refereixen a la mateixa com la cavalleria d'en Pugades, esmentant-la altres vegades com a quadra d'en Vernet. Les afrontacions de les terres incloses dins d'aquesta cavalleria acostumen a ésser el terme de la Secuita, el camí que va a Tarragona, el torrent del Masllonch, el camí del Pontarró i el de les moles, etc., les quals ens suggereixen que la cavalleria estaria a la part de la partida actualment anomenada «Vernets» i a la zona situada a l'esquerra de l'actual carretera de Vallmoll a la Secuita, anant cap aquesta darrera vila.

En aquesta segona cavalleria, a part dels censos, els Argentona hi detenien bona part dels drets que a la primera pertocaven al seu senyor, el baró de Vallmoll. Concretament, els Argentona hi tenien el dret de percepció del terç sobre les transmissions, firma, fadiga,

25. Vegeu: CLARAMUNT, S. i BOLÓS I MASCLANS, J., *El Capbreu de la Comanda de l'Espluga de Francolí del 1558*, Arrels, núm. 7, p. 89.

empara i tota altra plena dominació. També es reconeix als Argentona el dret a tasca dels fruits allí obtinguts, la qual no sabem quina part dels mateixos representava, encara que en un establiment fet al desembre del 1434 es reconeixia el pagament d'una vuitena part dels esplets.²⁶ Junt a aquestes percepcions també obtenien els Argentona certs pagaments efectuats en concepte de llossol, els quals es materialitzaven en la satisfacció de punyerons o mitjos punyerons d'ordi.

Fora del terme de Vallmoll, però dins dels termes de la Baronia, els Argentona detentaren també una cavalleria situada dins del terme de Nulles. Tenim poques referències de terres allí ubicades, però les trobades sempre esmenten com a afrontacions el camí que anava a Cabra i el que anava a Alió. Els drets percebuts aquí eren gairebé els mateixos que percebien a Vallmoll a la cavalleria d'en Pugades. A part del cens monetari, hi tenien el dret de firma, fadiga, empara, així com pagaments fets en ordi en concepte de llossol.

Finalment, direm que aquestes possessions dels Argentona varen romandre a les mans dels Lordat fins aproximadament final del segle XVI, apareixent en aquestes dates ja directament en mans de Bernat de Boixadors, comte de Savellà i baró de Vallmoll.

ABREVIATURES

AHAT: Arxiu Històric Arxidiocesà de Tarragona

AHCV: Arxiu Històric Comarcal de Valls

AHNM: Archivo Histórico Nacional de Madrid

APEF: Arxiu Parroquial de l'Espluga de Francolí

26. Tots els capbreus conservats de la vila mencionen que a Vallmoll es pagava tasca a la catorzena en garba de tots els fruits i grans i que el Baró podia trametre a tascar quan volgués. Excepte en una petita zona del terme, a Vallmoll no s'exigia tasca d'olives. Els jurats de la vila, com a mesura de control, podien designar un home que acompanyés el tascador mentre aquest portés a terme la seva feina.